

Драган Ланићевић

Нова књига нових написа народног пјесништва

Сакупили: Горан Ђорђевић, Борка Живковић, Радмила Кељаћ, Слободан Костић, Ратко Крстајић, Драган Лакићевић, Ивица Борић, Мирјана Стефановић, Јелена Стојановић, Нада Тодоровић.

НОВИ ЗАПИСИ НАРОДНОГ ПЕСНИШТВА, „Међународни славистички центар СР Србије“, Београд, 1974.

За штампу приредили: др Радмила Пешић, др Нада Милошевић — Ђорђевић, др Владан Недић, мр Владимир Бован.

Народно пјесништво и уопште жива народна ријеч представља један од оних духовних богатстава човјека које се убраја у најсјајније. Зато казивање пјесничке ријечи усмених стваралаца и не познатих народних умјетника представља чин достојан магичког, а њихово записивање, објављивање и одузимање времену и забору — представља крупан допринос духовном богатству народа на чијем је језику једно умјетничко дјело створено.

Због свега овога је, вјероватно, тако похвално и високо оцијењена једна нова књига нових записа народног пје

сништва коју је 1974. године издао Међународни славистички центар СР Србије.

У двије реченице врло одређене и непретенциозне *Уводне напомене* речено је готово све о постанку ове књиге: „Ових шездесет записа народног пјесништва представљају избор начињен из неколико стотина примера које су за последње три године сакупили студенти Филолошког факултета у Београду и Филозофског факултета у Приштини. Записи потичу из аранђеловачког, бољевачког, дрвентског, доњоморачког, колашинског, криворечког, лесковачког, младеновачког и смедеревског краја.“

Збирка *Нови записи народног пјесништва* подијељена је у четири дијела: лирске пјесме, лирско-епске пјесме, епске пјесме и приповијетке и предања. На крају књиге донесен је азбучник пјевача и казивача као и азбучник сакупљача ових примјера.

Све врсте народне лирске поезије, које су заступљене у овој књизи, распоређене су по њиховој старини. Једна јединина водичарска пјесма, записана у Речану код Косовске

Каменице, којом отпочиње књига Нови записи народног неспитства прелази својом поетском љепотом и мисаоном дубином у космичке размјере:

*Прођо воду, не се удави;
прођо огањ, не се изгоре;
прођо ра'ник, не се исеко.*

Лазаричке пјесме чудесног ритма потичу из наших источних крајева гдје су се још сачувале иако са видним прелажењем паганских елемената у породичне и љубавне мотиве. У пјесми *Момку* записа ној у лесковачком крају тај прелаз је очигледан:

*Ој, убаве, мале моме!
„Море, момче намерниче,
коју волиш да намериш —
да ли Зорку ил' Загорку?“
„Боље Зорку но Загорку:
Зорка ми је поручила,
Боље кревет наместила,
жуће дуње наредила,
бел босиљак натрошила,
када легнем, да мирише,
кад се дигнем, да уздише!“*

Док је у ђурђевданским пјесмама присутно осјећање човјекове поистовјећености са природом, жетелачке пјесме су, посебно у својим последњим стиховима, добиле елементе породичних и љубавних пјесама. Необично лијеп контраст у прва два стиха пјесме забиљежене у околини Лесковца наговјештава промјену и последије три узастопна и језички и поетски врло лијепа стиха — коначно препознавање:

*„Мори, Недо, бела Недо,
куј ти мина у тамнина?“
„Т”мно беше, не видо га,
месечина, не позна га,*

*у прилику овчар беше,
енџик му се белеше,
гуња му се црнееше,
капа му се модрееше —
у прилику Стојан беше.“*

У неколико љубавних пјесама преовлађују описи женске љепоте и љубавне чежње, у породичним пјесмама занимљиви језички локализми који се означавају чланови невољене породице (ђевери — алавције, јетрве — мазноглавке, заове — прислендуше, итд.), док се у бајалицама и аудитивно и визуелно ређањем ријечи (бројање *смамки* од један до десет и обрнуто) и стварањем магијских слика покушава изазвати и магијски ефекат: „Иде чудан деда, носи чудну секиру, поша у чудну гору да набере чудна дрва; повеа чудну краву — чудно теле отелила, с чудно га млеко одојила“.

Двије варијанте познатих епских пјесама које су забиљежене у аранђеловачком крају могу послужити као доказ да народно пјесништво, и епско, као и лиричко, још увијек живи, само га треба чути и сакупити. Пјесма „Синоћ мајка оженила Павла“ својом љепотом, осјећањем и језиком не заостаје за пјесмама из збирки Вука Караџића. Њен завршетак је трагичан у свом осјећању и горостасан у својој љепоти:

*Иде Павле кући кукајући.
Леже Павле поред мртве Јане
па дозива све кућане редом:
„Мајко моја, ти ми не умрла
док ти Јана покров не резала:
сеје моје ви се не удале
док ви Јана бошци не
спремила*

ПРЕСТА
ПОКРОВА

*браћо моја, чеда не имали
док ви Јана повој не донела!"
То изусту, па душу испусти —
оде Павле код његове Јане.*

О народним приповијеткама које је сакупио аутор овог коментара у колашинском и морачком крају неће бити ријечи, пошто је о њима већ речена општа оцјена (Предговор збирци народних приповијетака која је у припреми — објављен у часопису „Стваранье“ бр. 8, Титоград, 1974.). Можда треба цитирати само ону једну реченицу коју је написала др Нада Милошевић — Ђорђевић испред приповијетке „Вук и ајдук“ у специјалном додатку „Политике“ — „ВУК КАРАЏИЋ“, објављеном на дан Вуковог сабора у Тршићу, 15. септембра 1974.: „Приповетке понекад имају помало горку филозофско-етичку дубину.“

Приповијетка „Пођем ја једном у планину“, која потиче из рудничког краја, носи неки тајанствени и старински свијет који неодољиво подсјећа на тамни вилајет. Она говори о мистичним силама и митским представама које постоје у природи: „После тога, опет, једну ноћ, сви спавају, кад мене нешто поче да стеже за врат. Кидисало да ме удави. Погледам, а нада мноме нека жена: лепа, коса јој велика и расплетена. Ја вриснем од страха, а она ми само шапу на уво: „не казуј“, и нестане је. Пробуде се Нана и Бато и: шта је, Јецо, и шта је, али ја ћутим; „ништа“, велим (знам шта ми је она рекла: не казуј). И никоме нисам казивала до сад ово теби.“

Свијет митолошких и натприродних бића, хтоничних демона и подземног свијета,

везан за култ мртвих, односно култ предака, који је најзначајнији култ митологије и религије нашег народа и који обухвата и прожима све остале култове — дошао је у књизи *Нови записи* до изражаја у двијема причама записаним у Липама код Смедерева. Да се ради не само о понављаним већ и интернационалним мотивима, може као доказ послужити упоређивање приче о демонима „Мој ујак Јанко по рани једног дана“ са познатом приповијетком И. С. Тургенјева „Бежина ливада“ (*Антологија руске фантастике*, Нолит, Београд, 1966.). Приповијетке са истовјетном садржином и врло сличним начином казивања записали су Јелена Стојановић у рудничком крају и Драган Лакићевић у Морачи.

Четири предања о Јерини вјерно записана у смедеревском крају имају понајвише реалистичке основе и сродности са народном пјесмом која највиши степен достиже у повременим прелазима прозног казивања у стихове познатих народних пјесама. Иза дирљивих и стравичних призора у приказивању мучења нашег народа и мржње према њему, међу којима се својом сликовитишћу и љепотом издваја оно предање неписменог Влаја Циганина из Сенаје о златним ченгелима и тајним лагумима смедеревске тврђаве на којима је проклета жена мучила и убијала људе: „Кад сам био дечак, мени су причали за проклету Јерину. Како да ти кажем, она је била много лепа жена, ал' велики угурсуз. Много је људи повештала: и обичних, и војника и господу. Испод куле били лагуми и у ти лагуми су били

златни ченгели. На ти ченгели она је вешала људи. И сада испод Тврђаве постоје ти лагуми и тамо живе оне велике рибе моруне још из оног времена. Мој деда кад је био у Смедерево, продавао купине, причао ми је да су неки улазили тамо и видели ти ченгели, ал' нису смели да диграју, јер су се уплашили од духова. Можда и нема више та чуда, можда су срушене од експлозија овога рата, а било је, причо ми је деда, он је био у Смедерево, продавао купине.“

Казивачи ових примјера на родног пјесништва су срећно пронађени и изузетно добри. Велике су могућности истраживања њихових животних судбина у поређењу са свијетом из њихових приповиједка, предања и пјесама. На овом мјесту заслужују бар да буду именовани поменути: Стана Арсић из Речана код Косовске Каменице, Станко Бошњакчић из Сенаје код Младеновца, Влаја Циганин из Сенаје, Станица Мига Грујић из Липова код Колашина, Алтана Дејановић и Вида Ђорђевић из Ајновца код Косовске Каменице, Дамјан Динић — деда Дача из Рујишта код Бољевца, Станија Ђорђевић из Липа код Смедерева, Јелка Ђурић — Петровић и Ангели-

на Новаковић — Петровић из Липовца код Аранђеловца, Емилија Живковић из Јабланице код Бољевца, Лепосава Јеремић из Умчара, Славка Костић из Речана, Драгиња Лазић из Орашца код Аранђеловца, Миља Лакићевић из Доње Мораче, Милица Петровић из Јабланице, Петрија Радивојевић из Мирова код Бољевца, Величко Трајковић и Милан Трајковић из Речана, Младена Трајковић из Ајновца, Велика Цветковић из Рушна код Лесковца, Славко Цветковић из Ајновца, Чича Милован из Петријева код Смедерева и Ива и Пејо Чичак из Фоче.

Књига *Нови записи народног песништва* представља избор избора, дакле антологијску и несумњиву вриједност. У томе је велика заслуга њених приређивача, али у највећој мјери је томе допринијела вриједност свих записа који пружају могућности проучавања и истраживања са више аспеката: усмене књижевности, језика, етнологије итд.

На крају, успјеле илустрације из Фототеке Етнографског музеја СР Србије са сликама надгробних споменика и старинских накита — доприносе оригиналности ове књиге и њеној складној љепоти.

ПОЗРА
ОКТОБРА